

PGS.TSKT Mai Thị Liên Hương - Viện trưởng Viện Kiến trúc Quốc gia

VAI TRÒ CỦA QUY CHẾ QUẢN LÝ KIẾN TRÚC TRONG BẢO TỒN VÀ PHÁT TRIỂN KIẾN TRÚC VIỆT NAM

Trước thềm năm mới Giáp Thìn 2024, Tạp chí Kiến trúc Việt Nam đã có cuộc phỏng vấn PGS.TSKT Mai Thị Liên Hương - Viện trưởng Viện Kiến trúc Quốc gia (Bộ Xây dựng) để cùng luận bàn một số vấn đề về định hướng kiến trúc nông thôn Việt Nam, tạo bản sắc và giữ gìn kiến trúc truyền thống, phát huy hiệu quả quy chế quản lý kiến trúc để cân bằng và hài hòa giữa Bảo tồn và Phát triển - Truyền thống và Hiện đại - Bản sắc và Tiên tiến. Trân trọng giới thiệu tới bạn đọc!

Ph: Thưa PGS.TSKT Mai Thị Liên Hương năm 2023 khép lại với nhiều thời cơ, thuận lợi, khó khăn, thách thức đan xen, các vấn đề về định hướng phát triển quy hoạch kiến trúc nông thôn Việt Nam, tạo bản sắc và giữ gìn kiến trúc truyền thống theo tinh thần Chỉ thị số 04/CT-TTg tiếp tục được cộng đồng và xã hội quan tâm, được xác định là quá trình lâu dài và đang tiếp tục nghiên cứu, tìm tòi từ những giá trị văn hóa bản địa... Quan điểm của Bà về vấn đề này như thế nào?

PGS.TSKT Mai Thị Liên Hương: Như chúng ta đã biết, tại Hội nghị Văn hóa toàn quốc diễn ra vào tháng 11/2021, đồng chí Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng đã nhắc lại một trong những tư tưởng xuyên suốt trong chỉ đạo của Đảng ta từ ngày đầu lập Đảng - đó là "Văn hóa nói lên bản

sắc của một dân tộc, văn hóa còn dân tộc còn, văn hóa mất thì dân tộc mất".

Nghị quyết Hội nghị lần thứ 5, Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa VIII về xây dựng và phát triển nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc văn hóa dân tộc, Nghị quyết Hội nghị lần thứ 9 Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XI về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững của đất nước xác định những nội dung lớn để định hướng phát triển nhiều lĩnh vực trong đó có việc phát triển nền kiến trúc Việt Nam. Để hiện thực hóa những nhiệm vụ quan trọng đó, ngày 7/2/2023, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Chỉ thị số 04/CT-TTg về việc định hướng phát triển quy hoạch kiến trúc nông thôn Việt Nam, tạo bản sắc và giữ gìn kiến trúc truyền thống.

Đặc biệt, khu vực nông thôn Việt Nam là nơi lưu giữ bền vững nhất những giá trị về văn hóa (vật thể và phi vật thể), bao gồm: Văn hóa vật chất, Văn hóa tinh thần và Văn hóa tổ chức xã hội.

Nhiều thập kỷ qua, Việt Nam đã và đang triển khai nhiều chiến lược, chính sách, mô hình, giải pháp để phát triển nông thôn song hành với bảo tồn, lưu giữ, kế thừa và phát huy những giá trị văn hóa bản địa từ nông thôn, như: chuyển dịch cơ cấu kinh tế; hiện đại hóa và công nghiệp hóa nông nghiệp, nông thôn; xây dựng nông thôn mới.

Tuy nhiên, đang có xu hướng nan giải, xung đột với những căn cứ, những quan điểm và nhận thức của một nơi, vốn lưu giữ sâu đậm nhất những giá trị của nền văn hóa, những giá trị tinh hoa của

Nhà tiên tổ chùa Vinh Nghiêm (Bắc Giang)

Kiến trúc truyền thống nhà Rông các dân tộc ở Tây Nguyên

dân tộc, nhưng cũng có thể chứa đựng những bảo thủ, trì trệ thông qua những cốt cách mang tính cộng đồng, tự trị.

Những vấn đề đặt ra khi các di tích, di sản kiến trúc truyền thống đang mất dần bởi thời gian, cách ứng xử của cộng đồng; văn hóa, lối sống đang bị đô thị hóa xâm lấn, làm mai một văn hóa gốc rễ. Khi đưa ra các cơ chế chính sách, cụ thể hóa bằng các đồ án quy hoạch duy ý chí, với việc không có biện pháp duy trì những giá trị văn hóa từ các khu định cư truyền thống của làng xóm, bên cạnh các khu phát triển mới, đang xuất hiện xu thế chung - một form mẫu chung cho tất cả các vùng nông thôn trên cả nước, phá vỡ và đi ngược lại sự hình thành với cốt cách văn hóa của nông thôn...

PV: Vậy đâu là nguyên nhân phá vỡ hình thái và cấu trúc không gian kiến trúc làng quê, thưa PGS.TSKT Mai Thị Liên Hương?

PGS.TSKT Mai Thị Liên Hương: Trước hết, cần hiểu rõ, với đô thị và ven đô thị, nhà ở riêng lẻ là một tế bào đất ở, có thể tọa lạc ở các đơn vị ở như nhà liền kề, biệt thự, nhà vườn... Chúng đang có tính chất tế bào đất ở dạng studio, tùy theo quy mô đất sử dụng. Hoàn toàn khác xa với tế bào đất ở nông thôn, với sinh kế gắn với nông nghiệp, mỗi khuôn viên nhà ở vừa ở, vừa canh tác vườn, ao, chuồng tuần hoàn (thường tính theo m² hoặc sào Bắc bộ); với lâm nghiệp và ngư nghiệp, có thể bằng (ha), bao gồm cả diện tích canh tác sản xuất rừng, cây lâu niên, chăn thả gia súc gia cầm, nuôi trồng thủy hải sản, phát triển kinh tế du lịch cộng đồng...

Từ việc không nhận diện đúng bản chất đó, dẫn tới sự thất bại được đưa

đến bởi 02 lý do: cho phép việc tách thửa đất trong các khuôn viên nhà ở truyền thống, từ thừa kế, đến chuyển dịch mua bán... không kiểm soát, dẫn đến khó khăn trong quản lý, xây cất với nhiều hình thức phong cách khác nhau, phá vỡ và làm biến dạng hình thái và cấu trúc không gian kiến trúc làng quê, xâm lấn và phá hủy dần ngôi nhà kiến trúc truyền thống nguyên sơ từ ban đầu, gia tăng mật độ dân số, mật độ cư trú, biến đổi cư dân gốc, du nhập văn hóa ngoại lai...

Đối với các đồ án quy hoạch xây dựng nông thôn mới, còn thiếu bài bản và nhất thể hóa cho tất cả các vùng miền nông thôn; Quy hoạch và cấu trúc các đơn vị ở, tế bào đất ở giống đô thị, mua bán chuyển quyền sử dụng các tế bào đất ở, xây cất không có cấp phép xây dựng hoặc để hoang hóa, đầu tư nóng để hưởng chênh lệch về sự biến động của đất.

Đối với một số vùng miền nông thôn, nơi có ít nhiều quỹ công trình kiến trúc nhà ở có giá trị như nhà sàn, nhà rường..., đang bị thương mại hóa, mua bán và di chuyển về các vùng đô thị, mất dần hình thái quy hoạch và quỹ vật chất tiêu biểu có tính bản địa. Người nông dân chưa ý thức được họ đang sở hữu và sử dụng các giá trị văn hóa có giá trị ở dạng vật thể và phi vật thể. Do đó, rất cần sự hỗ trợ từ Nhà nước để gìn giữ và phát huy các giá trị bản địa.

Ngoài ra, một số văn bản quy phạm pháp luật còn chồng chéo, thiếu tổng kết lý luận và dẫn hướng. Công tác lý luận phê bình còn hạn chế. Công tác nghiên cứu khoa học ít đóng góp cho kiến tạo... Đặc biệt là trình độ quản lý, quản

trị còn hạn chế của các cấp chính quyền nông thôn.

PV: Từ những nguyên nhân nêu trên, Bà có thể cho biết những định hướng và giải pháp chính trong quy hoạch, kiến trúc để cân bằng và hài hòa giữa Bảo tồn và Phát triển - Truyền thống và Hiện đại - Bản sắc và Tiên tiến?

PGS.TSKT Mai Thị Liên Hương: Trước hết, phải từ Quy hoạch và Kiến trúc (định lượng các chỉ tiêu về quy hoạch sử dụng đất). Xuất phát và cụ thể hóa, định lượng hóa các chỉ tiêu từ các đồ án Quy hoạch chung, Quy hoạch phân khu, Quy hoạch chi tiết... về chỉ tiêu mật độ dân số, mật độ cư trú, mật độ xây dựng, diện tích đất ở tối thiểu; Phân khu bảo tồn, tái phát triển và phát triển... với 03 trụ cột nguyên tắc cơ bản "Bảo tồn giá trị văn hóa - Gìn giữ môi trường - Phát triển". Với mục tiêu cân bằng động giữa Văn hóa vật chất - Văn hóa tinh thần - Văn hóa tổ chức xã hội, trong đó đặc biệt lưu ý đến Văn hóa ứng xử với môi trường và hệ sinh thái tự nhiên.

Xác định rõ 05 nguồn lực để đầu tư: Tài nguyên - Sức lao động - Nguồn vốn - Công nghệ - Giá trị văn hóa và kiến trúc bản địa (bắt rễ từ trong văn hóa). Giải quyết thỏa đáng: sinh kế của người nông dân, đi đôi giữa an cư và lạc nghiệp, thứ nhất dương cơ, thứ nhì âm phần, giải quyết thỏa đáng giữa thuần nông và ly nông... Từng bước song hành với hiện đại hóa mô hình sản xuất nông, lâm, ngư nghiệp theo hướng công nghệ cao, tuần hoàn, sản phẩm đạt năng suất và giá trị kinh tế cao theo hướng OCOP, hướng tới phát triển bền vững... đặc biệt là các sản phẩm có giá trị độc đáo từ các làng nghề thủ công truyền thống.